

Technické muzeum v Brně ve spolupráci
s Katedrou historie Pedagogické fakulty
Masarykovy univerzity v Brně
a Společností pro dějiny věd a techniky
pořádá dvoudenní odborný seminář na téma

K HISTORII PRŮMYSLU A TECHNIKY NA MORAVĚ A VE SLEZSKU III.

OD KONCE 18. STOLETÍ DO ROKU 1918

29.–30. ŘÍJNA 2014

Technické muzeum v Brně
Purkyňova 105
612 00 Brno

KONTAKT

Mgr. Radek Slabotínský, Ph.D.

Technické muzeum v Brně

Purkyňova 105, 612 00 Brno – Královo Pole

slabotinsky@technicalmuseum.cz

T 541 421 420, 603 769 118, 541 421 411 (recepce)

K HISTORII PRŮMYSLU A TECHNIKY NA MORAVĚ A VE SLEZSKU III. OD KONCE 18. STOLETÍ DO ROKU 1918

Místo konání: Technické muzeum v Brně – přednáškový sál (4.patro), Purkyňova 105, Brno – Královo Pole

Datum: 29.–30. října 2014

Od 20. let 19. století probíhal jeden z nejdůležitějších převratů v dějinách českých zemí i celého mocnářství (automaticky rovněž v rámci Moravy a Slezska) - průmyslová revoluce. Jeho podstatou byl přechod od manufakturní a řemeslné výroby k tovární (strojové) výrobě za využívání parních strojů, pracovních i hnacích strojů a také nových chemických a technologických procesů. Nová industrializace (na rozdíl od josefínské doby) probíhala víceméně živelně a v podstatě bez státní podpory. Rakouské hospodářství představovalo značně rozdílné soustátí, kde Čechy, Morava, Slezsko a Dolní Rakousy předstihly ostatní země monarchie.

Po zhruba dvou desetiletích po napoleonských válkách můžeme od 40. let 19. století zaznamenat v moravském i slezském hospodářství pokles výroby, který měl především vnitřní příčiny. Po krátkém oživení v polovině 40. let přišla v jeho druhé polovině silná krize, která zde postihla většinu odvětví textilní výroby, stejně jako průmysl sklářský, chemický a zčásti i železářský. Po celou první polovinu 19. století stále ještě převládala textilní průmysl, v němž se nejvíce prosazovalo bavlnářství (Brno - „rakouský Manchester“), a to zejména po rozšíření parního pohonu. Mechanické předení vlny převládalo nad objemem ručních přádláků, když většina strojových přádelen vlny pracovala na Brněnsku. V plátenictví dlouho převažovala rukodělná práce, mechanické předení lnu se začalo rozšiřovat až od poloviny 40. let. Mechanizace soukenictví a výroby ostatního vlněného zboží nejdále pokročilo v Brně, a to přesto, že ještě počátkem 40. let zajišťovalo cechovní soukenictví okolo 75% brněnské výroby vlněného zboží.

Zavádění pracovních strojů (později i hnacích strojů) do textilního průmyslu a postupně i do dalších průmyslových odvětví, vyvolalo potřebu rozvoje strojírenství (první významnější strojírna ve Šlapanicích u Brna - Luz a Schöll). Od 20. let se rozšířilo a modernizovalo železářství, i když ještě dlouho používalo jako palivo dřevo. Teprve koncem 20. let se začala rozvíjet těžba uhlí (nejdříve na Rosicku-Oslavansku, poté i na Ostravsku). Dostatek surovin a zájem řady průmyslových oborů poskytoval dobrou základnu pro rozvoj mnoha produktů a preparátů chemické výroby (ledek, potaš, éterické oleje). Od 30. let došlo k významnému technickému pokroku v několika odvětvích potravinářského průmyslu, kde se nejdůležitějším odvětvím stalo na Moravě a ve Slezsku cukrovarnictví. Z dalších odvětví potravinářství se nejbouřlivěji rozvíjelo

pivovarnictví, sladovnictví, lihovarnictví a mlynářství. Morava i Slezsko měly vzhledem k rozsáhlému lesnímu bohatství velmi příznivé podmínky pro rozvoj dřevozpracujícího průmyslu. Zcela mimořádný význam zaujímal zde zavedení výroby nábytku z ohýbaného dřeva (firma Thonet, Koryčany, Bystřice pod Hostýnem). Poměrně hodně osob bylo zaměstnáno ve stavebních živnostech. Průmyslová revoluce si vynutila převratné změny v dopravě, a to zejména zaváděním železnice.

Ještě v 60. letech 19. století procházela ekonomika na Moravě a ve Slezsku fází kapitalismu volné soutěže. Ukončení této první fáze průmyslové revoluce spadalo do 70. let. Znamenalo to, že v hlavních odvětvích průmyslu převládala strojová výroba a s ní spojené zavádění nových chemických a technologických výrobních postupů a zařízení. Následně přicházelo období vrcholné konjunktury, kdy bylo založeno množství akciových společností (hovoříme o tzv. gründerství). Vývoj kapitalismu volné soutěže přechází k monopolnímu kapitalismu, k druhé fázi průmyslové revoluce (technicko-vědecké revoluci).

Nepostradatelnou podmínkou pro rozvoj průmyslu a pro nové podnikatelské záměry byla akumulace kapitálu. Začaly vznikat první kartely a monopoly. Od 70. let 19. století se začaly tedy významnou měrou podílet na podnikání banky a bankovní kapitál (český kapitál zaměřený zejména na potravinářský průmysl a částečně i na strojírenství), naproti tomu německý (německo-židovský) na textil, železářství, sklářství a těžbu uhlí).

Na poměrně vysoké úrovni se pohybovalo moravské odborné školství. Od konce 80. let jeho soustavu tvořily úplně odborné nižší a vyšší školy pro výchovu podnikatelů a dílovedoucích, neúplné odborné školy a pokračovací školy; po roce 1885 k nim přistoupily všeobecné řemeslnické školy. Nejvyšším technickým učilištěm na Moravě a ve Slezsku se stala přebudovaná stavovská akademie (1725), přeložená z Olomouce do Brna a roku 1849 reorganizovaná na technickou školu, sestávající z technického a komerčního oddělení. Na základě zákona z roku 1873 vznikla v Brně Vysoká škola technická s několika katedrami a laboratořemi. První česká vysoká škola na Moravě byla slavnostně otevřena v listopadu 1899.

Strojová výroba změnila postavení dělníků ve výrobě. Do pracovního procesu v továrnách vstupovaly široké vrstvy nekvalifikovaných pracovníků, včetně žen a dětí. Řemeslná zručnost, kvalifikace a dovednost ustupovaly do pozadí. Klesaly mzdy dělníků, naopak se prodlužovala jejich pracovní doba. Postavení dělníků se zhoršovalo. Vláda zaujímal k „dělnické otázce“ liberalistický postoj, její zásadou bylo nevměšovat se do poměrů mezi dělníky a podnikatele, mělo to být čistě věcí jejich soukromé dohody. Stávka byla podle trestního zákoníku z roku 1803 prohlášena za zločin. Prvními projevy vzájemné dělnické solidarity byly podpůrné spolky. K prvním projevům odporu ze strany dělníků došlo koncem druhého desetiletí 19. století (v brněnských soukenických manufakturách). Od 60. a 70. let 19. století docházelo k rozsáhlému zakládání dělnických podpůrných spolků a závodních dělnických pokladen; k nejznámějším patřil česko-německý Brněnský dělnický vzdělávací a podpůrný spolek, (1869). Od těchto spolků vedla cesta k založení sociálně demokratické strany. Pozornost si zaslouží i studium rodiny, problematiky manželství, fungování sociálních a pracovních vztahů, zábavy, kvality hygieny a lékařské péče, růst vzdělanosti apod. Vzhledem k česko-německé skladbě obyvatelstva na Moravě a ve Slezsku (i polského elementu) nelze zapomínat na národnostní skladbu zdejšího obyvatelstva a vnitřní jeho proměny. Postátněná veřejná správa po roce 1850 je rovněž odrazem změn po roce 1848, kdy se základní územní jednotkou staly politické okresy s okresními hejtmanstvími.

Cílem semináře bude zejména:

1. přiblížit a objasnit kořeny zásadních změn ve struktuře moravské a slezské ekonomiky od konce 18. století do roku 1918;
2. nastínit koncepty vývoje v jednotlivých výrobních strukturách a regionech s jejich odlišnostmi;
3. iniciovat odborný zájem jak historické obce, tak i adeptů historického bádání (studentů) o tuto tematiku.

PŘEDPOKLÁDANÉ BLOKY PŘEDNÁŠEK SEMINÁŘE:

- I. **Muzeum, historie a veřejnost** (realizované a připravované výstavní a výukové projekty, stálé expozice, sbírkové fondy, spolupráce s dalšími muzejními a ostatními institucemi v České republice a dalších zemích, průmyslové památky a jejich přínos pro výuku dějepisu)
- II. **Jednotlivá průmyslová odvětví a jejich historie, vývoj techniky** (dějiny firem a podniků, technologie výroby a výrobní proces, významné a zapomenuté projekty a objevy, významné osobnosti z oblasti průmyslu a techniky, vztah podnikatel versus samospráva a státní správa, industriální architektura)
- III. **Dějiny každodennosti a všedního života** (sociální a dělnická otázka, bydlení a bytové poměry, technické školství, dějiny rodiny a vztahy uvnitř rodiny, lékařská péče, hygienické poměry)

Všechny tématické okruhy jsou zhruba časově vymezeny obdobím od konce 18. století do roku 1918, geograficky územím Moravy a Slezska. Uvítáme však i příspěvky, které se týkají dějin vědy, techniky a průmyslu a do daného časového či geografického rámce nespadají, zejména práce historiografické.

POKYNY PRO AUTORY PŘÍSPĚVKŮ A POSTERŮ

Předpokládaná délka jednotlivých odborných příspěvků je 20 minut. Přednášejícím bude k dispozici počítač s dataprojektorem. Pokud budete mít zájem tuto techniku využít, vyznačte to, prosím, v přihlášce.

Prezentace příspěvků bude možná i pomocí posterů. Preferujete-li tuto možnost, vyznačte to, prosím v přihlášce. Rozsah příspěvku je nutné přizpůsobit možnostem panelů – rozměr panelů pro postery je 2075 x 964 mm. Postery budou po celou dobu konání semináře umístěny v předsálí přednáškového sálu a v programu bude vyhrazen čas i na diskusi o posterech.

Uzávěrka přihlášek pro přednášející je **15. října 2014**, účastníci budou o přijetí či zamítnutí příspěvku informováni do 17. října 2014.

Přihlášky přednášek zasílejte na adresu:

Mgr. Radek Slabotínský, Ph.D.

Technické muzeum v Brně

Purkyňova 105, 612 00 Brno – Královo Pole

E-mail: slabotinsky@technicalmuseum.cz

Telefon: 541 421 420, 603 769 118, 541 421 411 (recepce muzea)

ORGANIZAČNÍ POKYNY PRO ÚČASTNÍKY SEMINÁŘE:

Místo konání: Technické muzeum v Brně, Purkyňova 105, Brno – Královo Pole

Příjezd: od Hlavního nádraží tramvajovou linkou č. 12 (směr Technologický park), zastávka Technické muzeum. Pokud pojedete osobním vozidlem, je možné po předchozí domluvě na recepci (541 421 411) parkovat v uzavřeném areálu muzea.

Uzávěrka přihlášek účastníků bez příspěvku je **22. října 2014**. Po uzávěrce přihlášek bude všem účastníkům zaslán elektronickou poštou program semináře a zároveň bude zpřístupněn na webových stránkách TMB.

POPLATEK ZA SEMINÁŘ:

300,- Kč pro přednášející

500,- Kč pro účastníky bez příspěvku

Prosíme o uhrazení poplatku za seminář převodem na účet Technického muzea v Brně,
číslo účtu: 9035621/0100 (Komerční banka Brno)
variabilní symbol: 3010.

Ve zprávě pro příjemce uveďte své jméno + název instituce (v tomto pořadí)

Údaje pro bankovní převod ze zahraničí:

Adresa:

Komerční banka

Nám. Svobody 21

631 31 Brno

IBAN: CZ 27 0100 0000 0000 09035621

BIC: KOMBCZPPXXX

Při platbě v hotovosti během konání semináře je výše poplatku stanovena na 400,- Kč pro přednášející a 600,- Kč pro účastníky bez příspěvku.

Studenti denního studia (bakalářského, magisterského, doktorského) veřejných vysokých škol mají vstup na seminář zdarma.

Při prezentaci prosíme předložit potvrzení o převodu poplatku na účet TMB. Potvrzení o zaplacení poplatku za seminář bude účastníkům předáno při prezentaci.

Poplatek za seminář zahrnuje malé občerstvení po celou dobu konání semináře a společenský večer v Technickém muzeu v Brně.

Náklady spojené s účastí na semináři, zejména cestovné a ubytování, si hradí účastníci sami.

PŘEDBĚŽNÝ PROGRAM:

29. října

10:00 zahájení semináře

10:15-11:45 první blok přihlášených příspěvků a diskuse

11:45-13:15 přestávka na oběd

13:15-14:45 druhý blok přihlášených příspěvků včetně diskuse

15:15-17:00 třetí blok přihlášených příspěvků včetně diskuse

18:30-22:30 společenský večer v prostorách Technického muzea v Brně

30. října

9:00-10:30 čtvrtý blok přihlášených příspěvků včetně diskuse

11:00-12:45 pátý blok přihlášených příspěvků včetně závěrečné diskuse

13:00 ukončení konference

Vybrané příspěvky budou publikovány v kolektivní monografii. Podrobné informace o úpravě příspěvků najdete v Pokynech pro autory, které budou všem přednášejícím včas zaslány. Konečný termín pro odevzdání příspěvků v písemné formě určené k publikaci je předběžně stanoven na 31. března 2015.